

Черникова Євгенія Геннадіївна
ас. каф. «Бухгалтерський облік та аудит»
Донецький національний технічний університет

ІСНУЮЧІ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ КОРПОРАТИВНОМУ ШАХРАЙСТВУ НА КОКСОХІМІЧНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ: ПЛЮСИ І МІНУСИ

ВСТУП. Проведені спеціалістами з розслідування шахрайства дослідження показали, що втрати промислових підприємств в значній мірі залежать від посади, яку займає зловмисник (перше значення – доля скоєних злочинів у %, друге значення – втрати у грошовому виразі відносно загальної суми шахрайства у %): 1) рядовій службовець (робітник) – 59-61%/5-7%; 2) керівник середньої ланки – 28-32%/12-15%; 3) топ-менеджмент – 9-11%/78-83%. Причому більше 35 % виявлених шахрайств були здійснені саме персоналом, пов'язаним з виконанням облікових функцій (бухгалтерія, фінансові відділи тощо) [1]. Оскільки частіше за все йдеться про найвищий рівень керівництва, де топ-менеджери наділені найбільшим об'ємом повноважень і володіють спеціальною інформацією, тому при розслідуванні фактів шахрайства виникає два проблемних моменти: 1) на практиці служба внутрішнього аудиту підпорядкована керівництву підприємства, що значно обмежує їх повноваження і знижує об'єктивність, не дозволяє ефективно протидіяти шахрайству; 2) не можна обійтися без застосування ресурсів із зовнішніх джерел: експертизи діючих норм витрачання сировини, нормативів утворення відходів; ревізії підключення підрозділів і обліку споживання електроенергії; незалежного моніторингу ринкових цін на сировину і готову продукцію в галузі, дотримання процедур підтримки конкуренції при організації закупівель; експертизи ефективності управління ресурсами.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ. Міжнародні стандарти аудиторської діяльності покладають відповідальність за попередження і виявлення фактів шахрайства на керівництво компанії, тобто на топ-менеджмент та раду директорів [2]. Проте на практиці функціонування систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю, залучення зовнішнього аудиту дозволяє зменшити кількість фактів шахрайства тільки щодо фінансової звітності, а ось привласнення активів підприємства залишається як правило безкарним. Розкрадання сировини і матеріалів, «відкати» постачальникам і покупцям, випуск неврахованої готової продукції, виведення прибутків (вбудований, «кишеньковий» бізнес) – практично на всіх стадіях коксохімічного виробництва можливі махінації з боку робітників виробничих підрозділів чи адміністративного персоналу.

РЕЗУЛЬТАТИ. На перший погляд протидією шахрайству на крупних коксохімічних підприємствах займається багато служб і відділів, а саме:

1. Служба безпеки – забезпечує охорону майна і економічну безпеку підприємства («+» є структурою незалежною від топ-менеджменту, що забезпечує незалежність під час розслідувань проти керівництва; «-» під час збору інформації застосовують незаконні дії відносно підозрюваних у злочині та, як правило, порушують законодавство щодо захисту персональних даних та комерційної таємниці).

2. Служба внутрішнього аудиту – здійснюють оцінку імовірності ризику шахрайства та відповідними чином реагують на нього застосовуючи адекватні і ефективні контрольні процедури («+» використовувани методи є законними: вивчення документів, застосування аналітичних процедур, опитування співробітників; «-» залежність від керівництва підприємства, відсутність розуміння основних ризиків галузі та галузевих видів шахрайства (через низький професійний рівень), оцінка загального ризику шахрайства без його розподілення за видами). На сьогодні в умовах існуючого стану організації обліку службі внутрішнього аудиту зібрати доказову базу на шахраїв практично неможливо. Недосконалість законодавчо-нормативної бази і методичного забезпечення обліку не дозволяють скласти матеріальні баланси за всіма виробничими процесами, визначити розміри втрат і провести якісне й результативне внутрішнє дослідження.

3. Контрольно-ревізійний відділ – функціонує в межах служби внутрішнього аудиту, має виявляти і розслідувати конкретні випадки розкрадання на підприємстві («+» займається безпосередньо заходами виявлення і розслідування конкретних випадків шахрайства, «-» через підпорядкованість службі внутрішнього аудиту має ті ж самі недоліки).

4. Зовнішній аудит (зовнішні консультанти) – висловлюють свою думку щодо достовірності фінансової звітності підприємства-клієнта («+» незалежні від топ-менеджменту підприємства, висока кваліфікація, опит роботи з іншими підприємствами галузі, орієнтація на кращі світові облікові та контрольні практичні рішення; «-» поступливість у судженнях через бажання втримати клієнта («висновок на осліп»), зацікавленість у максимальному заробітку з мінімальними втратами часу і зусиль, відсутність професіоналізму та застосування стандартного підходу перевірки без урахування галузевої специфіки). Після «приходу» на підприємства галузі «приватного власника» стару систему контролю було зруйновано, а нову не створено, хоча передбачалося, що зовнішній аудит замінить контрольно-ревізійні органи на промислових підприємствах. Але на практиці цього не сталося. На сьогодні зовнішні аудитори виконують три функції, які прописані в законодавстві і мають: 1) перевірити правильність організації і ведення бухгалтерського обліку; 2) давати висновок щодо достовірності звітності для надання в податкові органи; 3) захищати інтереси власника в податкових органах (слід зазначити, що ця функція на практиці майже не виконують). Як можна побачити з вищезазначеного,

зовнішній аудит зовсім не спрямований на виявлення шахрайств і розкрадань ресурсів підприємств і не має передавати будь-яку інформацію стосовно виявлених правопорушень до правоохоронних органів. То того ж в українському аудиті існують такі поняття як «аудиторський допуск» та «істотність». Перше поняття означає, що якщо до 20% первинної документації має виправлення, порушення, викривлення, то все одно бухгалтерський облік підприємства вважається достовірним. Друге поняття означає, що якщо об'єм розкрадань по касі менше 1%, то з точки зору аудитора це неістотно, по сировині неістотними вважаються 5% [3]. Власник, як правило, і не замислюється, щодо цього і не уявляє якими це обертається втратами для підприємства у грошовому виразі. Крім того, аудитор ніколи не напише у висновку, що має місце факт шахрайства, оскільки він не може давати правову оцінку. В аудиті існує термін «розрив очікувань», який означає наступне: власник вважає, що зовнішній аудитор повинен провести перевірку всієї сукупності первинної документації і надати йому вичерпний звіт (аудиторський висновок). Аудитор же виконує ті завдання, які прописані в законі, а для визначення об'єктивності звітності зовсім не обов'язково в повному обсязі перевіряти всю документацію, тим більше, він і не в змозі це зробити.

ВИСНОВКИ. Тож, кожна з наведених служб розглядає проблему корпоративного шахрайства дуже вузько в межах своїх посадових повноважень, через що комплексна проблема шахрайства не знаходить належного системного дослідження і розв'язання. В результаті незлагоджені, а деколи і різноспрямовані дії окремих служб дійсно приводять до того, що їх робота в якийсь момент починає заважати «нормальним» виробничим та економічним процесам підприємства і поступово веде до повного руйнування довіри щодо усієї облікової інформації. Для того щоб створити результативну систему внутрішнього контролю, перш за все, необхідно провести експрес-аналіз на підприємстві та виявити всі можливі шляхи відтоків матеріальних ресурсів і грошових коштів, побудувати бар'єри щодо цих відтоків, а для цього необхідно відповідним чином організувати бухгалтерський облік і підібрати співробітників, які займатимуться внутрішнім аудитом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Европейское исследование по вопросам управления рисками мошенничества, 2011 год. Результаты для Украины // Ernst&Young. – К., 2011. –18 с.
2. Останина Е.В. Международные стандарты аудита: учеб. Пособие / Е.В. Останина. – Кемерово: «КузГТУ», 2012. – 231 с.
3. Вареня В. Аудит и мошенничество / В. Вареня // Учет и аудит Казахстана. – 2011. – № 3.